

SIEGFRIED VON VEGESACK

Jaschka ja Janne

Armastuslugu vanast Tartust

Saksa keelest tõlkinud Silva Lilleorg

Tõlgitud väljaandest:

Siegfried von Vegesack

Jaschka und Janne. Drei baltische Erzählungen.

München, Viin, Langen-Müller, 1965

Toimetanud Lauri Eesmaa

Korrektuuri lugenud Triinu Tamm

Kujundanud Maris Kaskmann

© F.A. Herbig Verlagsbuchhandlung GmbH, München, Viin, 1965

© Tõlge eesti keelde. Silva Lilleorg ja Loomingu Raamatukogu, 2023

© Saatesõna. Liina Lukas ja Loomingu Raamatukogu, 2023

Foto. Vikipeedia

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee,

Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkitud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-713-53-2 (trükis)

ISBN 978-9916-713-54-9 (epub)

Lugu, mida tahan jutustada, juhtus Dorpatis, ühes väikeses ülikoolilinnas, mille kuulsus ulatus kunagi kaugele üle meie pisikese kodumaa piiride ja mille nimi võiks olla tänapäeval tuttav veel ainult vähestele. Olgu mulle seetõttu lubatud mõni sõna selle jutustuse toimumiskohast – sellest kummalisest väikesest linnast, mis kandis kunagi Dorpati nime ja mille nimi on tänaseks maailmakaardilt jäljetult kadunud. Kes aga linna on kord näinud ja tundnud, ei unusta seda enam iial.

Toona, tollel müütilisel ajal enne sõda, elati meil vanal Liivimaal nagu kogu tsaaririigis vana kalendri järgi, mis oli ülejäänud maailmast kolmeteistkümne päeva võrra maas. Tegelikult elasime me küll veel palju rohkem ajast maas – aastaid, kui mitte aastakümneid või isegi kogu sajandi. Ja siin, Dorpatis, tundus aeg üleüldse olevat seisma jäänud, see seisis liikumatult ja vankumatult nagu võimsad toomkiriku varemed ülal Toomemäel, mille jalamil asus vanalinn. See vanalinn koos Jaani kiriku, raekoja, ülikooli, vallikraavi ja Rüütli tänavaga oli aastasadade jooksul säilitanud oma saksapärase välimuse.

Aga selle kõrval, taga ja all asus veel teine Dorpat, kus elasid eestlased ja mida nad nimetasid Tartuks. Ja viimaks andsid ka venelased pärast venestamise algust linnale vene nime ja ristisid ta Jurjeviks. Nõnda sai väikesele linnale osaks ebatavaline au kanda kolme nime. Kuigi ülikooli peahoone portaali kohal haraldas küüniseid Vene kaksikotkas, olid tegelikult olemas ainult saksa Dorpat ja eesti Tartu – kaks nime ühele ja samale linnale, millel oli küll veel saksa nägu, kuid kus enamik elanikke olid eestlased. Sakslased moodustasid ainult õhukese ülemkihi, mis sulas iga aastaga aina enam kokku ja mida maalt linna valguvad eestlased üha rohkem tagasi tõrjusid. Jah, eestlased püstitasid isegi siiapoole Emajõe, Toomemäe jalamile seltsimaja, Vanemuise, hiiglasliku kobaka juugendstiilis ehitise, mis kõrgus võõralt ja vaenu-likult uinunud väikelinna kohal.

Kuid kõike seda, mis pealispinna all toimus, ei pandud esialgu kuigi palju tähele. Või õigemini: seda ei tahetud tähele panna. Sakslased

kutsusid eestlasi üldiselt kulledeks, mida on raske tõlkida ja mis tähendab midagi sellist nagu „maamats“. Valitsejatena peeti end kulledest palju paremaks ka siis, kui neil kummalistel kullel oli üllatav tung hariduse poole ja nad täitsid iga aastaga ikka arvukamalt isegi ülikooli auditooriume.

Nõnda elati toona, sajandivahetuse paiku, üksteisest rangelt lahus kahes täiesti erinevas maailmas: sakslased vanalinnas, toomkiriku ümbruses ja vallikraavis ning eestlased peamiselt Emajõe vastaskaldal. Emajõgi, tume soine jõgi, mis sai alguse Võrtsjärvest ja suubus Peipsi järve, oli piiriks saksa Dorpati ja eesti Tartu vahel.

Kuid üle iga jõe viib sild. Ja üle Emajõe viisid koguni kaks silda: puust ja kivist. Viimase oli püstitanud Katariina Suur – vahest ehk mõeldes elutargalt meile, muusade poegadele, keda tõmbas aeg-ajalt siiski teisele poole Emajõe. Igal juhul ei saa maha vaikida, et mõnikord sõitsid kahehobuserakendid üle Emajõe, enamasti pimeduses, ja kui see toimuski päise päeva ajal, siis alati ülestõstetud katusega, nii et paistsid ainult seesistujate jalad. Sest livonusena, värvitekkel peas, ei tohtinud end vastaskaldal näidata ja loomulikult mitte mingil juhul eesti neidudega suhelda: range kommaan keelas igasuguse läbikäimise „kahtlase kuulsusega naisterahvastega“. Ja kommaani järgi olid kõik naised, kes elasid teisel pool Emajõe, äärmiselt halva kuulsusega.

Aga millal on armastus hoolinud kommaanist või mõnest muust piirist?

Vanas Dorpatiski olid minu ajal oma Romeo ja Julia. Ja võib-olla oli Jaschka, see Romeo, kõigi oma pööraste mõtetega ainuke mõistlik mees meie, toonaste uhkete livonuste seas. Vähemalt praegu hakkab see mulle niimoodi tunduma.

Siin jutustataksegi sellest pöörasest Jaschkast, Toisi viimasest majoraadihärrast, ja sellest, kuidas tema suhe Jannega, väikese eesti õmblejannaga, kogu linna üles kruttis ja ahastusse ajas.

II

Jaschka – nagu teda ei kutsunud mitte ainult meie, tudengid, vaid kogu linn ja isegi Kadri, tema vana eestlannast passija – oli varakult orvuks jäänud ja kasvanud üles äärmiselt vaga võõrasema range pilgu all. Toisi

majoraadihärnal, surnud isa vennal, ei olnud poega ja nii pidi Jaschka pärast tema surma majoraadi üle võtma. Kuid armas onu Gottlieb, juba peaaegu 80-aastane majoraadihärna, ei mõelnudki veel suremisele, ja nii ei tarvitsenud Jaschkagi esialgu majoraadi eest hoolitseda ning ta võis muretu Tartu tudengielu rõõmudele pühenduda.

Jaschkal – seda ei saa maha vaikida – ei olnud mingeid vaimseid huvisid. Rumal ei olnud ta sugugi, kõigest andetu, nagu meie kandis selle kohta öeldi. Tema pea ei olnud tähtede või numbrite jaoks loodud. Ainult arvukate guvernantide ja koduõpetajate abiga ning tänu mõjuka onu eestkostele õpperingkonna kuraatori juures oli ta hädavaevu gümnaasiumi lõpetanud ja sai Tartus tudeerida.

Ainult et „tudeerimine“ on selle jaoks, millega enamik tudengeid, vähemalt värvikandjaid, tol ajal Tartus tegeles, veidi julge väljend. Vene professorite loengutes käidi hädapärast, parimal juhul tehti semestri lõpus mõni eksam – kui muidu enam ei saanud.

Oli paremat ja tähtsamat õppida: vehklemissaalis paukimist, mensuuril löömist või laskmist. Mensuur ei olnud meil lõbu ega sport nagu riigisaksa korporantidel, kes kratsisid üksteisel vastastikku nägusid katki. Löödi või lasti ainult tõsisel juhul – kohustuslikke mensuure ei olnud. Samamoodi ei olnud duellisundust: igaühel oli vaba valik rahulduda antiduellandina suulise satisfaktsiooniga. Ka mingisugust joomissundi või lausa joomiskommaani, nagu tobe salamandri hõõrumine, meil ei tuntud. See olgu märgitud möödaminnes, et kajastada õiglaselt Tartu tudengielu positiivseid külgi.

Nõnda ei olnud toonases venestatud ülikooliga Tartus niiväga tähtsad ülikooliõpingud – need tehti enamasti järele Leipzigi, Berliinis, Münchenis või Heidelbergis. Olulised olid seevastu korporatsioonielu, aukodeks ja kommaan ning – eelkõige värvitekkel, ilma milleta ei võetud majoraadihärnatki maal päris tõsiselt.

Kui Jaschka oli „värvid saanud“, nagu seda toona nimetati, oli tema Tartu stuudiumi tegelik eesmärk saavutatud, ja tavapäraselt oleks sellele pidanud nüüd enne majoraadi ülevõtmist järgnema veel mõni semester välismaa ülikoolides. Kuid Jaschka jäi Tartusse. Välismaa oma suurepärase kõrgkoolidega ei meelitanud teda. Ja milleks pidigi ta oma veidi juhmi pead vaevama mingite vaimsete püüdlustega, mis olid tema hilisema elu jaoks täiesti tarbetud? Näiteks doktorikraadi tegema – mille jaoks?